

Eich cyf/Your ref: P-05-819
Ein cyf/Our ref: DET/00323/18

David John Rowlands AC
Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA
SeneddDeisebau@cynulliad.cymru

22 Mai 2018

Annwyl David,

Diolch ichi am eich llythyr dyddiedig 24 Ebrill yn gofyn fy marn am y materion a godwyd gan ddeiseb Dr Dafydd Williams ar enwau lleoedd hanesyddol Cymru.

Mae enwau lleoedd hanesyddol Cymru yn elfennau annatod o'n cymunedau a'n cefn gwlad ac maent yn darparu tystiolaeth werthfawr am newidiadau ieithyddol, cymdeithasol a diwylliannol sydd wedi dylanwadu ar ein cenedl. Cafodd y gydnabyddiaeth eang a roddir i bwysigrwydd yr etifeddiaeth gyfoethog hon ei hadlewyrchu yn Neddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016, a roddodd i Gymru y rhestr statudol gyntaf o enwau lleoedd hanesyddol yn y Deyrnas Unedig.

Rhoddodd Gweinidogion Cymru y cyfrifoldeb dros lunio a chynnal a chadw'r Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru yng ngofal Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru (<https://enwaulleoeddhanesyddol.cbhc.gov.uk/>). Fe'i lanswyd ym mis Mai 2017 ac mae ar gael ar-lein, drwy gofnodion amgylchedd hanesyddol Cymru ac ar ffurf set ddata ar gyfer awdurdodau lleol a chyrrff cyhoeddus eraill.

Mae'r rhestr eisoes yn cynnwys 350,000 o gofnodion ac mae'n cynnwys enwau nodweddion topograffig, cymunedau, ffyrdd, strwythurau, caeau ac unrhyw elfennau eraill o dirwedd Cymru y gellir eu nodi a'u mapio mewn ffynonellau sy'n rhagddyddio'r Rhyfel Byd Cyntaf. Mae'r rhestr yn cynnig cyfle i chwilio mapiau a thestun ac mae'n cofnodi'r amryfal ffurfiau sydd gan enwau, gan ddangos y ffordd hynod ddiddorol y mae newidiadau ieithyddol a chymdeithasol wedi dylanwadu ar ei gilydd yng Nghymru dros gyfnod o amser. Bydd yn parhau i dyfu wrth i ffynonellau newydd gael eu hychwanegu ac wrth i waith ymchwil ddod o hyd i ragor o enwau.

Mae'r Comisiwn Brenhinol yn cyflogi curadur amser llawn i ychwanegu at y rhestr, i ymdrin ag ymholiadau ac i godi ymwybyddiaeth am bwysigrwydd ein henwau lleoedd hanesyddol. Drwy addysgu unigolion preifat a'r rheini sy'n gwneud penderfyniadau yn y sector cyhoeddus am werth yr elfennau hanfodol hyn o'r amgylchedd hanesyddol, bydd y rhestr yn helpu i ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol ar gyfer y dyfodol drwy annog unigolion a chyrrff i barhau i'w defnyddio mewn bywyd bob dydd.

Mae canllawiau statudol yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau Parciau Cenedlaethol a Cyfoeth Naturiol Cymru ystyried y rhestr pan fo'u swyddogaethau'n cynnwys enwi neu ailenwi lleoedd. Mae hyn yn cynnwys enwi neu ailenwi strydoedd, adeiladau a lleoedd eraill, naill ai'n uniongyrchol neu gan barti arall. Y bwriad yw y bydd y rhestr a'r canllawiau statudol gyda'i gilydd yn arwain at ostyngiad yn nifer y newidiadau ffurfiol i enwau eiddo hanesyddol. Bydd hefyd yn annog y defnydd o enwau hanesyddol ar gyfer datblygiadau newydd. Mae curadur y rhestr eisoes wedi cynorthwyo awdurdod lleol i ddod o hyd i enwau Cymraeg hanesyddol addas ar gyfer datblygiad tai newydd ac mae wrthi'n cysylltu â datblygwyr mawr i'w hysbysu ei fod yn gallu cynnig cymorth iddynt ddefnyddio'r rhestr a ffynonellau eraill i ddod o hyd i enwau hanesyddol priodol.

Yn ystod 2018, bydd rhagor o ganllawiau arferion gorau ar enwau lleoedd hanesyddol yng Nghymru yn cael eu datblygu. Bydd y canllawiau hynny'n tynnu sylw at bwysigrwydd enwau lleoedd yn hanes diwylliannol, cymdeithasol ac ieithyddol ein cenedl ac yn rhoi rhagor o arweiniad i berchenogion, datblygwyr ac awdurdodau lleol ar yr hyn y gall y rhestr o enwau lleoedd hanesyddol ei gynnig a sut y gellir ei defnyddio'n effeithiol.

Fodd bynnag, nid yw'r mesurau hyn yn mor bell â diogelu enwau lleoedd hanesyddol yn ffurfiol. Rhoddwyd ystyriaeth fanwl i ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol yn statudol wrth fynd ati i ddatblygu Deddf 2016, pan gyflwynwyd nifer o sylwadau tebyg i'r ddeiseb bresennol. Fodd bynnag, roedd nifer o faterion arwyddocaol, gan gynnwys gorfodi, beichiau ychwanegol posibl ar awdurdodau lleol a hawliau dynol, yn milwrio yn erbyn hynny.

Dylwn nodi, wrth gloi, fod y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu wedi ystyried y Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru yn ystod ei ymchwiliad diweddar i'r amgylchedd hanesyddol. Dywedodd y 'dylai'r Llywodraeth gadw'r mater dan adolygiad byw a dylai fod yn fodlon cyflwyno rhagor o ddiogelwch i enwau lleoedd hanesyddol os nad yw'r rhestr gyfredol yn effeithiol'.

Rydym wedi ymrwymo eisoes i adolygu pa mor effeithiol yw'r Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru, a hefyd y mesurau anstatudol cysylltiedig, o ran annog cadw enwau lleoedd hanesyddol. Mae fy swyddogion yn Cadw yn cysylltu â swyddogion enwi a rhifo strydoedd yr awdurdodau lleol er mwyn sefydlu trefn ar gyfer mynd ati'n rheolaidd i gasglu data am y defnydd a wneir o'r rhestr wrth enwi ac ailenwi eiddo yn unol â'r canllawiau statudol. Disgwylir iddi gymryd o leiaf bedair neu bum mlynedd i gasglu digon o dystiolaeth i werthuso effaith y camau hyn.

Yn gywir

Yr Arglwydd Elis-Thomas AC/AM

Y Gweinidog Diwylliant, Twristiaeth a Chwaraeon
Minister for Culture, Tourism and Sport